

Onze bijdrage aan gemeenschapsfondsen

Op het VNG-congres dat op 27 maart 2013 plaatsvond, schetste Martijn van der Steen van het Nederlandse School voor Openbaar Bestuur (NSOB) de netwerksamenleving. Hij sprak over 'rizoom', een netwerk van korte, dikke wortels die bijvoorbeeld in duingebieden voorkomen. Zo'n netwerk maakt dat duinen zo sterk zijn dat ze de kracht van de zee kunnen weerstaan. Deze metafoer is uitstekend toepasbaar op de vele burgerinitiatieven die in Nederland al decennialang van de grond komen. De overheid stuurt daarbij niet langer burgers aan maar moet leren om te gaan met burgers die zelf actie willen ondernemen om hun leefomgeving te verbeteren, zo stelde Van der Steen vast.

Al enkele jaren wordt geprobeerd om in Nederland op lokaal niveau gemeenschapsfondsen te laten ontstaan, te laten groeien en te verbinden. Zoals ook in onder meer de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Duitsland het geval is. Alhoewel er in Nederland reeds enkele van deze fondsen zijn geboren, is de groei en bloei van het aantal gemeenschapsfondsen tot op dit moment vrij beperkt.

Onze visie op gemeenschapsfondsen

Uit eigen ervaring weten wij dat er al veel fondsen zijn die lokaal of regionaal actief zijn. Enkele voorbeelden zijn Fonds 1818, K.F. Heinfonds en VSB Fonds Beemster. Ze worden weliswaar niet als zodanig genoemd, maar vervullen wel deels de functie die een gemeenschapsfonds ook vervult. Daarnaast zijn er allerlei lokale stichtingen en verenigingen door burgers opgericht om problemen in de buurt op te lossen. Ook het lokale bedrijfsleven werkt al samen met lokale maatschappelijke organisaties, onder meer via intermediairs op het gebied van maatschappelijk betrokken ondernemen, via projecten als De Slinger en De Uitdaging.

Naast het feit dat er op lokaal niveau al veel burgerinitiatieven zijn, is het goed dat het daarbij niet primair om geld gaat. Het gaat om mensen die verantwoordelijkheid en actie willen ondernemen om lokale problemen op te lossen. Het gaat om verbindingen leggen. Daarvoor zou geld nodig kunnen zijn, maar bijvoorbeeld ook vrijwilligers of faciliteiten van bedrijven.

Ieder gemeenschapsfonds heeft een eigen ontstaansgeschiedenis en identiteit, voortgekomen uit en geworteld in de lokale samenleving, door en voor de burger opgezet. Het is een particulier fonds dat jaarlijks gelden werft, beheert en ter beschikking stelt voor lokale doelen, ten gunste van het algemene nut binnen een bepaalde gemeente of regio. 'Gemeenschapsdoelen' zijn doelen waar de (lokale) gemeenschap baat bij heeft. Het gaat om initiatieven op het terrein van onderwijs, zorg, armoede, cultuur, sport, recreatie, natuurbehoud, leefbaarheid en levensbeschouwing.

Bij het ontstaan en stimuleren van gemeenschapsfondsen zien wij een beperkte rol weggelegd voor gemeenten. Zeker in deze tijd van bezuinigingen en economische crisis is de kans groot dat een actieve rol van een gemeente bij de ontwikkeling van een gemeenschapsfonds wordt gezien als een verkapte bezuinigingsmaatregel. Bovendien zullen particulieren en bedrijven niet willen geven aan projecten die zij zien als taak van de gemeente.

Een gemeenschapsfonds moet in ieder geval een aanvulling zijn op bestaand lokaal aanbod. De vorm waarin het fonds wordt gegoten kan verschillend zijn: een vermogensfonds, een fondswervende instelling of een hybride fonds. Wij zien voor gemeenschapsfondsen een belangrijke rol weggelegd bij het ontvangen van legaten. Momenteel zijn er - naast het onderbrengen van een fonds op naam bij bijvoorbeeld het Prins Bernhard Cultuurfonds - weinig voor de hand liggende manieren voor een particulier om een legaat na te laten voor het verfraaien of ondersteunen van zijn eigen dorp of stad.

Gemeenschapsfondsen: lessen uit het buitenland

Gemeenschapsfondsen vinden hun oorsprong in de Angelsaksische wereld. De eerste 'community foundation' werd opgericht in 1914. Van de circa 1.700 gemeenschapsfondsen wereldwijd bevinden zich nu ongeveer 900 'community foundations' in de Verenigde Staten. Ze beheren meer dan \$ 35 miljard aan gecombineerde activa en geven jaarlijks ongeveer gezamenlijk \$ 2,6 miljard uit aan lokale projecten.¹

Ook in het Verenigd Koninkrijk en Duitsland zijn honderden gemeenschapsfondsen. In Duitsland zijn onder impuls van de Bertelsmann Stiftung inmiddels 250 gemeenschapsfondsen ontstaan. In het Verenigd Koninkrijk is het al eeuwen een traditie om te geven aan je eigen community, en daar zijn dan ook veel 'community foundations' en diverse brancheorganisaties.

Internationaal en Nederlands onderzoek naar gemeenschapsfondsen levert het volgende op:

- Gemeenschapsfondsen kunnen niet *top down* opgelegd worden, maar moeten *bottom up* gevormd worden, vanuit de wensen en visie van lokale initiatiefnemers die zich bewust zijn van de impact dat een gemeenschapsfonds kan hebben op de lokale gemeenschap;
- Vertrouwen is het belangrijkste goed van een gemeenschapsfonds. Om vertrouwen te kweken moeten alle activiteiten open en transparant zijn. Deze transparantie voorziet in een rolmodel van hoe non-profitorganisaties en instituties moeten opereren;
- Geduld is een schone zaak. Er zijn geen kortetermijnoplossingen of 'succesformules' in de ontwikkeling van deze fondsen en ze vormen geen substituut voor de betrokkenheid van lokale leiders;
- De basis voor een gemeenschapsfonds kan gecreëerd worden in een grote variatie van lokale omgevingen, zelfs als de bronnen schaars zijn en de lokale omstandigheden ongunstig lijken. Elke gemeenschap beschikt over geld en mensen;
- Gemeenschapsfondsen hoeven niet groot te zijn om succesvol te zijn, ze moeten passen bij de gemeenschap die ze dienen.²

Gemeenschapsfondsen in Nederland

Sinds 2001 is vanuit de Vrije Universiteit veel werk verzet om het concept 'gemeenschapsfonds' ook in Nederland te introduceren, met wisselend succes. Dit initiatief liep in de eerste instantie via de burgemeesters van zes gemeenten, gefinancierd door het De Groot Fonds uit Schiedam, de Rabobank en het Oranje Fonds in de periode 2002-2004. Zij hebben binnen hun gemeente de oprichting van een lokaal gemeenschapsfonds bevorderd door het zoeken naar initiatiefnemers. De proefgemeenten waren Alkmaar, Den Bosch, Maastricht, Schiedam, Smallingerland en Zwolle.

¹ Bron: An international perspective on the history, development and characteristics of community foundations, Suzanne L. Feurt en Eleanor Sacks

² Bronnen: Community Foundations: symposium on a global movement, Eleanor Sacks (2006) en Community Foundations in a country without a community, Olga Alexeeva, Alliance (1998)

Na deze officiële start zijn er nog initiatieven genomen in verschillende andere gemeenten, waaronder Alphen aan de Rijn, Amstelveen, Blaricum, Eindhoven, Goirle, Leiderdorp en Winterswijk. De initiatieven zijn vanuit verschillende richtingen genomen: de gemeente, een vermogensfonds, een bank of - zoals in Eindhoven - Humanitas. In 2009 is een nieuwe pilot van start gegaan in de steden: Rotterdam, Eindhoven en Maastricht. Deze drie steden zijn onderdeel van de landelijke pilot 'Gemeenschapsfondsen - mooi voor elkaar'. Deze pilot wordt in de verschillende fases ondersteund door de organisatie Charistar.³

Onderzoek door Fonds 1818 naar de succesfactoren en valkuilen van gemeenschapsfondsen levert enkele interessante aandachtspunten op:

- Een gemeenschapsfonds moet buiten de gemeente ontstaan. Het is nadrukkelijk niet bedoeld om bezuinigingen op te vangen, maar is erop gericht om de lokale leefbaarheid op peil te houden of te verbeteren;
- Het fenomeen 'gemeenschapsfonds' is landelijk gezien nog vrij onbekend;
- Een gemeenschapsfonds is ideaal voor 30.000 inwoners, terwijl grote steden en groeigemeenten minder geschikt zijn;
- Bestuurders moeten actief zijn. Bij het opstarten van een nieuw fonds ligt het accent nog niet op besturen maar op ontwikkelen. Bestuurders moeten hetzelfde doel en dezelfde aanpak voor ogen hebben en eerst een beleidsplan hebben alvorens aan de slag te gaan;
- Gemeenschapsfondsen komen voort uit de gemeenschap en is gericht op diezelfde gemeenschap. Willen deze fondsen inkomsten werven en goede projecten ontvangen, dan dienen ze zichtbaar te zijn voor de lokale gemeenschap. Er moet dan ook veel aandacht zijn voor communicatie;
- Een gemeenschapsfonds moet niet op één financier inzetten, maar moet ernaar streven om uit verschillende bronnen geld te putten.⁴

De belangrijke succesfactor is in ieder geval dat een gemeenschapsfonds uit de gemeenschap zelf ontstaat. Het is een fonds **voor, door en van burgers**.

Maatwerk tijdens groei en bloei

Gemeenschapsfondsen komen in alle soorten en maten:

- van klein tot groot;
- met eigen vermogen of niet (wat er inkomt gaat er ook weer uit);
- bestaande fondsen die omgevormd worden tot gemeenschapsfondsen;
- kleine lokale fondsen die zich omvormen tot een gemeenschapsfonds.

Bovendien zijn er meerdere aspecten waarmee bij de ontwikkeling van een gemeenschapsfonds rekening gehouden moeten worden:

- haalbaarheidsonderzoek;
- heldere doelstelling en beleidsplan;
- donatiebeleid en fondswervingsstrategie;
- transparantie;
- startkapitaal;
- relatie/overleg andere fondsen en gemeente(n);
- bestuurssamenstelling op basis van profielen;
- vermogensopbouw;

³ Bron: Besturen van Filantropische Fondsen. Onderzoeksstage Fonds 1818, Lise Broekaar

⁴ Bron: Besturen van Filantropische Fondsen. Onderzoeksstage Fonds 1818, Lise Broekaar

- goede communicatie/zichtbaarheid.

Voor ons is het duidelijk dat een gemeenschapsfonds alleen kans van slagen heeft als een sterk persoon uit de gemeenschap zelf met het idee voor een fonds komt en het eerste ‘zaadje’ plant. Externe partijen als fondsen, gemeenten en maatschappelijk betrokken bedrijven kunnen dan niet meer doen dan het flink aanmoedigen en stimuleren van de juiste personen. Uit ervaringen tot nu toe blijkt dat het absoluut een voorwaarde is dat initiatiefnemers:

- echte ‘trekkers’ zijn, met een breed netwerk in de gemeenschap;
- tijd hebben (in ieder geval halve dag in de week);
- in staat zijn om fondsen te werven.

Het gaat dus om maatwerk: ‘Voor succesvolle burgerinitiatieven is maatwerk voor concrete initiatieven en goede professionele ondersteuning belangrijker dan algemene beleidskaders en beleidsnota’s’.⁵ Bovendien gaat het om meer dan geld alleen en is het verstandig om samen te werken met lokale netwerken van bedrijven en maatschappelijke organisaties, zoals De Slinger, de Vrijwilligerscentrales en het netwerk van consultants op het gebied van maatschappelijk betrokken ondernemen (MBO). Van deze laatste groep - lokale MBO-intermediairs - zijn er inmiddels enkele tientallen in Nederland, bijvoorbeeld De Arnhemse Uitdaging en Samen voor Zeist. Deze intermediairs koppelen lokale maatschappelijke organisaties aan lokale bedrijven. Het werk is gericht op vrijwillige inzet en niet op geld. Gemeenschapsfondsen kunnen een aanvulling zijn (geld) op het werk van de MBO-intermediairs (tijd en inzet).

Doelgroepen

Grofweg zijn dit de partijen die een rol kunnen spelen bij de totstandkoming en ondersteuning van lokale gemeenschapsfondsen:

Primaire doelgroepen (actief betrokken bij de totstandkoming van een gemeenschapsfonds)	Voorbeelden
Maatschappelijke organisaties en burgerinitiatieven	Welzijnsinstellingen, speeltuinverenigingen, theaters, natuurverenigingen etc.
Lokale vermogensfondsen	Fonds 1818, Cultuurfonds Rijk van Nijmegen, K.F. Heinfonds etc.
MBO-intermediairs	Matchpoint Betrokken Ondernemen, Samen voor Zeist, Stichting De Waaier etc.
Gemeenten en deelgemeenten	
Secundaire doelgroepen (financieel, materieel en/of personeel bijdragend aan de totstandkoming van een gemeenschapsfonds)	Voorbeelden
Lokale bedrijven	Banken, drukkerijen, supermarkten etc.
Woningbouwcorporaties	De Alliantie, Ymere, Portaal etc.
Serviceclubs	Lions, Rotary, Soroptimisten, Kiwanis etc.

⁵ Burgers maken hun buurt, Universiteit van Amsterdam en Universiteit Twente, januari 2013

Deze secundaire doelgroepen kunnen een financiële, materiële en/of personele bijdrage leveren aan de totstandkoming van een gemeenschapsfonds.

Over Beter Geven

Beter Geven is een adviesbureau met meer dan 35 jaar werkervaring. Het is opgezet door Jacqueline Detiger en Luuk van Term, beiden adviseurs en projectmanagers in de filantropie. Zij kennen elkaar van de tijd dat zij collega's waren bij het VSBfonds in Utrecht.

Jacqueline Detiger is sinds 2005 directeur/eigenaar van Filantropia. Zij heeft veel werkzaamheden gedaan voor de FIN, waaronder het oprichten van de FIN StartersDesk en het organiseren van vele bijeenkomsten. Voor diverse fondsen en particulieren heeft zij opdrachten gedaan: van het adviseren over beleid tot het opzetten van goededoelensstichtingen.

Luuk van Term werkt via Termae Traiectum en de Blauwe Noordzee voor een breed scala aan maatschappelijke en culturele organisaties, waarbij hij deze instellingen met name advies en ondersteuning biedt bij communicatie en fondsenwerving. Hij geeft veelvuldig trainingen, onder andere voor Fonds 1818.

Samen hebben zij voor de FIN de brochures 'Effectief Schenken' en het 'Het oprichten van een vermogensfonds' ontwikkeld. Met Beter Geven bundelen ze nu hun krachten. Hun bureau informeert, ondersteunt, stimuleert en adviseert potentiële en bestaande gevers over hoe zij effectief, efficiënt en met kennis en passie hun maatschappelijke idealen kunnen verwezenlijken.

Onze capaciteiten

Beter Geven is enthousiast over het stimuleren van gemeenschapsfondsen en is in staat om dit enthousiasme over te dragen. Wij kunnen daarbij de volgende capaciteiten en vaardigheden inzetten.

Kennis en ervaring

- Opleidingen, waaronder de PAO Philanthropic Studies aan de VU en communicatie;
- Praktijkervaring met het werk binnen een gerenommeerd vermogensfonds, het VSBfonds;
- Ervaring met het opzetten en uitvoeren van complexe projecten, waaronder het project Samen Spelen van de Nederlandse Stichting voor het Gehandicapte Kind (NSGK);
- Bestuurlijke ervaring, o.a. bij het Willem-Alexander Kinderfonds en De Hollandsche Molen.

Netwerk

- Goede contacten met vermogensfondsen, fondswervende instellingen, maatschappelijke instellingen, brancheorganisaties en bedrijven;
- Contacten met professionals in de filantropische sector, onder meer via Circle (afgestudeerden PAO VU) en SPIN (netwerk van adviseurs in de filantropie);
- Ervaring en enthousiasme waar het netwerken betreft en in staat om mensen en organisaties met elkaar te verbinden;
- Prettige contacten met FIN, SBF en VU.

Organisatorisch vermogen

- Praktisch ingesteld;
- Gewend om zelfstandig te werken en initiatief te tonen;
- Goede organisatorische vaardigheden;
- Ervaring met het organiseren van evenementen van klein tot groot.

Onze diensten

Wij hebben ervaring met het geven van trainingen en adviezen (aanvragen bij vermogensfondsen, fondsenwerving, opzetten van stichtingen en evalueren). Daarnaast kunnen wij informatiebijeenkomsten organiseren over het werven van nalatenschappen, over de verhouding met de gemeente, over *crowdfunding* en over inrichting van de organisatie/projectadministratie. Dit alles om het werk van de starters makkelijker te maken en ervoor te zorgen dat een gemeenschapsfonds een vliegende start kan maken.

Ons dienstenpakket ziet er als volgt uit:

Advies	Voorlichting	Ondersteuning
<ul style="list-style-type: none">▪ Haalbaarheidsonderzoek▪ Beleidsontwikkeling▪ Organisatie▪ Communicatie▪ Evaluatie	<ul style="list-style-type: none">▪ Workshops▪ Trainingen	<ul style="list-style-type: none">▪ Projectmanagement▪ Interimmanagement▪ Coaching

Initiatiefnemers

Drs. Jacqueline Detiger (Culturele Antropologie, Tufts University [Boston, VS] en Communicatiewetenschap, Universiteit van Amsterdam) heeft twintig jaar ervaring in de filantropische sector. Na haar studie is zij gaan werken bij het VSBfonds. Hier heeft zij geleerd op een verantwoorde manier geld weg te geven aan goede doelen. Na het VSBfonds heeft zij op projectbasis gewerkt bij onder andere Plan Nederland en de Hartstichting.

In 2005 is zij begonnen met Filantropia. In dit jaar heeft zij ook de postdoctorale opleiding Philanthropic Studies aan de Vrije Universiteit afgerond. Opdrachtgevers zijn de Vereniging van Fondsen (FIN) en diverse fondsen zoals Zonnige Jeugd, Stichting Optimix. Zij werkt samen met Philantropia New York voor internationale projecten.

Nevenfuncties: Jacqueline is adviseur van Stichting the English Theatre (STET) en oprichter en voorzitter van SPIN, het netwerk voor filantropieadviseurs. Van 1999 tot 2008 was zij bestuurslid van Stichting Respect. Deze stichting zet zich in voor Aidsbestrijding en straatkinderen in Kenia. Zij was van 2006 tot 2010 bestuurslid van het Willem-Alexander Kinderfonds.

Drs. Luuk van Term (Algemene Letteren, Geschiedenis der Internationale Betrekkingen, Universiteit Utrecht, en Communicatie-adviseur-C, Van der Hilst) is communicatieadviseur en projectmanager. Hij concentreert zich met name op het vergroten van het communicerend en wervend vermogen van projecten en organisaties. De focus is daarbij altijd de zelfredzaamheid van project of organisatie.

Na een periode van bijna tien jaar bij het VSBfonds, waar hij hoofd Voorlichting & Communicatie was, is hij zelfstandig ondernemer geworden. In zijn portfolio zitten onder meer Nederlandse Stichting voor het Gehandicapte Kind (projectmanagement Samen Spelen), Revalidatiefonds en Fonds verstandelijk gehandicapten (ontwikkeling projectenbureau), Welder, (communicatiemanagement programma Sterk naar Werk), Instituut Gak (communicatieplan en middelenontwikkeling), Cliëntenbelang Amsterdam en museumgoudA.

Nevenfuncties: Luuk van Term is lid van de raad van toezicht van Resto VanHarte, bestuurslid van vereniging De Hollandsche Molen en bestuurslid van stichting ErfgoedLab.